Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

ВИКОРИСТАННЯ КНИЖОК МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Аналітична довідка за результатами локального дослідження

Київ 2018

Задоволення етнокультурних потреб національних меншин України є невід'ємною складовою державної політики у сфері забезпечення прав людини і громадянина.

За інформацією Міністерства освіти 2016-2017рр. в Україні працює 735 шкіл, в яких діти навчаються мовами нацменшин. З них навчання ведеться російською мовою у 581 школі, румунською – 75, угорською – 71. Також в Україні 5 шкіл із польською мовою навчання та 3 – із молдовською. Крім того, є ще 610 шкіл із окремими класами з навчанням мовами нацменшин. Загалом мовами меншин навчається 400 тисяч учнів, що становить майже 10% усіх українських школярів.[1]

Бібліотеки України для дітей теж вносять свою частку в розвиток та збереження культур населення національних меншин України.

Для одержання розширеної соціологічної інформації про читацькі й мовні потреби дітей національностей, які компактно проживають на території України Національна бібліотека України для дітей у 2018 році проводить Всеукраїнське дослідження «Задоволення читацьких потреб дітей національних меншин України в бібліотеках для дітей». В рамках апробації програми цього дослідження вивчалося питання використання документного фонду НБУ для дітей наступними мовами: польською, молдовською, угорською, кримськотатарською.

Вивчення застосування книжкового фонду мовами національних меншин відбувалося відповідно програми МАРК – історія використання примірника та звітів бібліотеки (популяризація книжок мовою національних меншин).

В ході апробації програми дослідження було переглянуто 794 примірники книжок. Із них: польською мовою – 393 примірники, молдовською – 57, кримськотатарською – 158, угорською – 186.

Згідно дослідження у фонді НБУ для дітей польською мовою налічується 295 назв книжок (393 примірники). Із них – 43 примірники видані до 1991 року. Підручники складають 62,6%, художня література – 37,4% .

Аналіз використання книжок польською мовою показав:

- 79 примірників книжок, виданих у 1991-2000 роках видавалися від 0-5 разів 13 разів, від 6 і більше – 11 разів;
- 213 примірників книжок, виданих у 2001-2013 роках видавалися від 0-5 разів – 39 раз, від 6 і більше – 34 рази;
- 58 примірників книжок, виданих у 2014 – 2017 роках видавалися від 0-5 разів – 9 раз, від 6 і більше – 13 разів (див. табл. № 1).

Таблиця № 1

Використання книжок виданих польською мовою

Рік видання книги	Всього примірників	Кількість книговидач	
		Від 0 – 5 разів	Від 6 і більше
1991 – 2000 рр.	79	13	11
2001- 2013 рр.	213	39	34
2014 – 2017 рр.	58	9	13

1. *В школах України як предмет вивчають 30 мов. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2305516-v-skolah-ukraini-ak-predmet-vivcaut-30-mov-minosviti.html (дата звернення: 24.12.18).*

Переважна більшість літератури польською мовою видавалася у видавництвах «Світ», «Підручники і посібники», «Арій», «Astra», «Букрек», «Веселка», «Каменяр». Так, у 2004 році у львівському видавництві «Каменяр» тиражем 5000 примірників вийшла польська народна казка «Золота качка».

Найбільшою популярністю користувалася в НБУ для дітей збірка Адама Міцкевича «Кримські сонети», яка була видана у видавництві «Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України» у 1998 році українською та польською мовами. У фонді НБУ для дітей є 19 примірників, кожен з яких видавався від 4 до 13 разів (2009-2015 рр.).

Ще одна збірка Адама Міцкевича «Кримські сонети» була видана видавництвом «Таврія» у 2004 році накладом 2000 примірників – польською, українською, кримськотатарською та російською мовами. У бібліотеці користувачам видавалася 14 разів (2009-2014 рр.).

На замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою «Українська книга» видавництво «Кондор» у 2012 році опублікувало тиражем 2000 примірників книжку Георгія Муніна «Видатні поляки в історії України». За період з 2013-2017 роки книжка видавалася користувачам 18 разів.

Видавництво «Світ» у 2013 році за програмою «Українська книга» випустило польською мовою ювілейне видання Т. Шевченка «Кобзар», накладом 1000 примірників.

Значний вклад у випуск літератури національних меншин внесло Національне видавництво «Веселка», яке у 2016 році випустило українською та польською мовами твори українського фольклору: народну приповідку «Сорока-білобока», казку «Лисичка та журавель», пісеньку «Два півники» тиражами 500 – 600 примірників, кожна з яких видавалася в НБУ для дітей у 2016-2017 роках від 37 до 40 разів.

Цього ж року видавництво «Веселка» видало книжки «Лисичка та журавель», «Два півники», «Сорока-білобока» польською та англійською мовами тиражами 400 – 500 примірників відповідно.

Невеликою популярністю у бібліотеці користуються словники польської мови. Серед них: Бондарчук Н. «Легко розмовляємо польською мовою», Косован О. «Мої перші польські слова», Левицька Г. «Самоучитель польского языка», Макар Ю. «Словник українсько-польський, польсько-український», Мастиляк В. «Напишімо це польською», Мастиляк В. «Українсько-польський розмовник», Таланов О. «Українсько-польський розмовник».

У Києві польську мову вивчають у багатьох навчальних закладах, зокрема у школах № 50, 175, гімназіях № 48, 154 та ін. Загалом, 3104 учні у Києві вивчають польську мову, як предмет. Крім того, тисячі учнів та студентів вивчають польську мову факультативно.

Національна бібліотека України для дітей у своїх фондах має книжки молдовською мовою, загальна кількість яких складає всього 47 назв, із яких: підручники і посібники – 82 %, художня література – 18 %. Із них: 8 назв книжок видано до 1991 року, решта (39 назв) – з 1991 по 2017 рік.

Всі підручники видавалися у львівському видавництво «Світ», одна – у Чернівецькому видавництві «Букрек». Твори художньої літератури видавалися у видавництвах «Веселка», «Лумина», «Pontos», «Kobza».

Картина використання книжок молдовською мовою в бібліотеці така:

- література видана з 1991-2000 рік (3 прим.) видавалася від 0-5 разів – 2 рази;
- у 2001-2013 рр.(38 прим.) видавалися від 0-5 разів – 3 рази, від 6 і більше – 1 раз;
- у 2014-2017 рр. (8 прим.) не видавалася жодного разу (див. табл. № 2).

Таблиця № 2

Використання книжок виданих молдовською мовою

Рік видання книги	Всього примірників	Кількість книговидач	
		Від 0 – 5 разів	Від 6 і більше
1991 – 2000 рр.	3	2	–
2001- 2013 рр.	38	3	1
2014 – 2017 рр.	8	–	–

Підручники для учнів 5-8 класів, що видавалися з 2005 по 2007 рік виходили тиражами від 640 до 764 примірників.

Підручники для учнів 1-2 класів («Українська мова», «Природознавство», «Основи здоров'я», «Математика», «Сходинки до інформатики»), які видавалися у 2012 році, виходили тиражем 371 примірник кожний. Видання підручників 2013-2014 років для учнів 3-х класів, виходили додатковим тиражем по 22 примірники.

Аналізуючи наявну незначну кількість книжок молдовською мовою, робимо висновок, що в основному це підручники, які попитом серед читачів бібліотеки не користуються, оскільки в зоні бібліотечного обслуговування немає потенційних користувачів, що вивчають молдовську мову.

Кримські татари – корінна національна меншина України, давні жителі Криму. В 1944 році 44 тис. сімей (близько 191 тис. осіб) кримських татар були примусово вивезені з півострова за межі України. З проголошенням Незалежності України кримські татари почали повертатись на свою історичну батьківщину.

Із-за окупації Автономної Республіки Крим Росією з півострова виїхало близько 20-25 тисяч кримських татар, що становить 9%-10% від усіх представників цього народу, які проживали в Криму. Частина з них оселилася в Києві. Кримськотатарських шкіл у столиці України, на жаль, немає, але є можливість вивчати свою культуру завдяки громадській організації «Кримська родина». На базі київської школи № 165 – вечорами і у вихідні – близько 80 дітей кримських татар віком від 4 до 12 років вивчають рідну мову, музику і танці. І не тільки там. На рахунку громадської організації – проведення заходів, присвячених Дню кримського опору, який відзначається 26 лютого, і Дню пам'яті жертв депортації кримськотатарського населення 18 травня, а також участь у дитячих музичних фестивалях у різних регіонах України.

Національна бібліотека України для дітей у своїх фондах має кримськотатарською мовою лише 116 назв (158 примірників) книжок і то 67,2% назв – підручники, решта 32,8% – твори художньої літератури. Всі вони виходили в українських видавництвах з 1995 по 2013 рік. Це видавництва: «Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України», «Кримнавчпеддержвидав» (Сімферополь), «Тарпан» (Сімферополь), «Доля» (Сімферополь), «Сонат» (Сімферополь), «Кримське навчально-педагогічне державне видавництво» (Сімферополь), «Літера», «Форум» (спільне видання Літера – Кримське на-

вчально-педагогічне державне видавництво, Форум – Кримське навчально-педагогічне державне видавництво), «Таврія» (Сімферополь), «Світ» (Львів), «Етнос» (Київ), «Торсінг плюс» (Харків).

Вивчення використання книжок кримськотатарською мовою показало, що:

- 9 примірників книжок, виданих у 1991-2000 роках видавалися користувачам НБУ для дітей від 0-5 разів – 4 рази;
- література видана у 2001-2013 рр.(148 примірників) видавалася користувачам від 0-5 разів – 48 разів, від 6 і більше – 5 разів.

До анексії Автономної Республіки Крим Росією підручники для дітей шкільного віку кримськотатарською мовою видавалися в Україні тиражами від 500 до 1000 примірників і більше. За роки ж окупації до бібліотеки не надійшло жодної книжки виданої у 2014-2017 рр. кримськотатарською мовою (див. табл. № 3).

Таблиця № 3

Використання книжок виданих кримськотатарською мовою

Рік видання книги	Всього примірників	Кількість книговидач	
		Від 0 – 5 разів	Від 6 і більше
З 1991 – 2000 рр.	9	4	–
2001 – 2013 рр.	148	48	5
2014 – 2017 рр.	–	–	–

Твори художньої літератури, видані українською та кримськотатарською мовами, користувались незначним попитом серед користувачів НБУ для дітей. Серед них: Українка Л. «Квітка на долоні вічності», «Лісова пісня»; «Кримськотатарські народні казки та легенди»; «Далекий і близький Шевченко»; Алі Ш. «Між двох світів іду» та ін.

Нині в Україні гостро дискутується питання використання та збереження угорської мови. Представники цієї етнічної спільноти мають найбільші можливості, щодо вивчення та збереження своєї рідної мови. Адже тільки у Закарпатській області угорську називають рідною мовою 97% етнічних угорців, понад 16 тисяч учнів у 71 школі проходять курс навчання з першого по випускний клас виключно угорською мовою.

У фонді НБУ для дітей налічується книжок угорською мовою 186 примірників (151 назва), з яких 92% – підручники і 8% – художня література. З них: 13 назв – книжки, видані до 1990 року.

Аналіз використання книжок угорською мовою у бібліотеці показав, що:

- 49 примірників книжок, виданих у 1991-2000 роках, видавалися від 0-5 разів – 6 разів, від 6 і більше – 1 раз;
- 114 примірників книжок, виданих у 2001-2013 роках, видавалися від 0 до 5 разів – 6 разів, від 6 і більше – 2 рази;
- книжки, видані у 2014-2017 рр. (10 примірників), не видавалися жодного разу (див. табл. № 4).

Таблиця № 4

Використання книжок виданих угорською мовою

Рік видання книги	Всього примірників	Кількість книговидач	
		Від 0 – 5 разів	Від 6 і більше
1991 – 2000 рр.	49	6	1
2001- 2013 рр.	114	6	2
2014 – 2017 рр.	10	–	–

Згадана література виходила у видавництвах: «Світ» (Львів), «Освіта» (Київ; Ужгород), «Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України» (Київ), «Оріяна-Нова» (Львів), «Букрек» (Чернівці), «Гражда» (Ужгород), «Ліра» (Ужгород). Підручники випускалися тиражами від 2000 і більше примірників, а з 2013 року видавалися додатковим тиражем у 22 примірники.

Із художньої літератури найбільшим тиражем вийшла угорська народна казка «Лебедина», яку видало видавництво «Веселка» у 1991 році накладом 30 000 примірників. Книжка вийшла українською та угорською мовами. В НБУ для дітей є 4 примірники, які, на жаль, жодного разу не видавалися. У фонді бібліотеки відсутня література, що виходила у 2016 – 2017 роках.

Отже, судячи з невеликої видачі книжок угорською мовою попит на цю літературу в бібліотеці відсутній. Це і не дивно, адже в Києві проживає за словами Голови Київського осередку угорців Дюла Петнегазі понад 500 представників угорської національності, половина яких є членами даної організації. [2]

Метою діяльності Київського товариства угорців є сприяння збереженню угорських національних традицій, мови, культури в інтересах формування, розвитку національної свідомості угорців, що мешкають в Україні. Під його егідою щорічно проводяться різні заходи культурного спрямування, серед яких слід відмітити Дні угорської культури в Україні.

Нещодавно у столиці України відкрився Угорський дім, тут планують проводити різні урочисті події, працюватиме недільна угорська школа, діятимуть гуртки художньої самодіяльності, бібліотека.

Крім того у Києві учбовий центр «Перспектива, «Educational Centre MADRASA» та інші надають послуги з індивідуального вивчення угорської мови.

2. У Києві відкрився Угорський дім — як жест для взаємопорозуміння між країнами. Mukachevo.net. URL: http://www.mukachevo.net/ua/news/view/271755 (дата звернення: 24.12.18)

Висновки

Аналіз, який проводився в рамках апробації Всеукраїнського дослідження «Задоволення читацьких потреб дітей національних меншин України в бібліотеках для дітей» показало, що у фонді НБУ для дітей знаходиться значна частина пасивної літератури мовами національних меншин. Причому 89% цієї літератури становлять підручники до 2013 року видання, зміст яких давно втратив свою актуальність. Згідно наказів Міністерства освіти і науки України заборонені для використання в освітніх закладах і підлягають списанню. Проте вони є обов'язковим примірником у фонді бібліотеки.

Винятком є література польською мовою, книговидача якої є досить інтенсивною. І це завдяки тому, що в бібліотеці проводяться різноманітні заходи з популяризації літератури польською мовою спільно зі школами, в яких вивчають польську мову, хореографічними студіями, Спілкою поляків та Польським інститутом у м. Києві.

Традиційними в НБУ для дітей вже стали Дні Польщі, приурочені до Дня незалежності цієї країни. Як і українці, поляки зберігають, плекають та відроджують національні традиції своїх пращурів. Заходи з популяризації літератури польською мовою мотивують дітей до вивчення польської мови та культури. Під час театралізованого свята «Польське Різдво», яке пройшло за участі учнів гімназії № 154 та ЗОШ № 5, діти дізналися, як святкують Різдво у Польщі.

На сьогодні Національна бібліотека України для дітей тісно співпрацює з Центром творчого розвитку та психологічної реабілітації дітей із числа ВПО «Крок до майбутнього». Бібліотеку відвідують діти та батьки, які через анексію АР Крим змушені були залишити свої домівки та зараз мешкають у Києві. Так, переселенці із АР Крим взяли участь у літературно-креативній майстерні «Передай добро по колу», а на днях толерантності «Творимо милосердя разом» вихованці кримськотатарського культурно-освітнього центру «Кримська родина» продемонстрували присутнім свої таланти – заспівали і затанцювали.

Проведені заходи знайомили дітей з історією кримськотатарського народу: демонструвалися уривки з художніх та документальних фільмів, на книжкових виставках презентувалися казки та легенди кримськотатарського народу, література письменників і поетів АР Крим, зокрема книжки Є. Білоусова, Н. Уварова, Е. Нузета та ін.

В рамках мистецького проекту «Мистецтво без кордонів» НБУ для дітей провела скайп-зустріч користувачів бібліотеки з Національною бібліотекою для дітей ім. І. Крянге республіки Молдова. Темою спілкування став пісенний фольклор двох країн. Українські діти співали веснянки, коломийки, весільні обрядові пісні. Молдавські ж познайомили українських ровесників з національними побутовими народними піснями, підкресливши, що у нашому пісенному фольклорі багато спільного.

Відповідної активної роботи потребує популяризація книжок іншими мовами нацменшин, адже тільки цілеспрямована робота з популяризації даної літератури дасть позитивний результат. Задля досягнення максимального результату слід використати всі форми і методи роботи з читачами, активніше використовувати МБА. Для більш ефективної популяризації необхідно розробляти електронні книжкові виставки, презентації, огляди літератури, подавати матеріали на сайті та у блогах бібліотеки для широкого кола користувачів. Особливо такої інформації потребують фахівці бібліотек у місцях компактного проживання представників нацменшин.

Наразі слід налагодити співпрацю з Радою національних спільнот України та продовжувати співпрацювати з посольствами, громадськими організаціями, проводити спільні заходи, робити все, аби національні меншини відчували себе вільно в українському середовищі та легко інтегрувались в українське суспільство.

Виконавець: провідний методист Н.М.Школа